

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію *Клепак Аліни Сергіївни*

«Громадська та меценатська діяльність В. В. Тарновського-молодшого в Україні (1838–1899 рр.)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

XIX ст. стало періодом національного відродження, часом глибоких політичних та соціально-економічних змін. Велику роль в цьому процесі зіграли прогресивні діячі, які своєю діяльністю та творчою спадщиною сприяли формуванню суспільної свідомості та громадської думки на українських теренах. Тому характерною ознакою сучасного стану вітчизняної історіографії стало звернення до подібного типу особистостей. З огляду на це, прагнення А. С. Клепак створити ґрунтовну наукову біографію В. В. Тарновського-молодшого – відомого мецената, громадського діяча та колекціонера – є своєчасним і викликає повне схвалення.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена також необхідністю висвітлити багаторічний досвід громадської та меценатської діяльності В. В. Тарновського-молодшого, який може слугувати прикладом для наслідування на сучасному етапі становлення України як демократичної держави.

Структура представленої дисертаційної роботи побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків; в цілому не викликає принципових зауважень. Назви розділів і підрозділів відповідають визначеням завданням дослідження.

У вступі А. С. Клепак впевнено обґрутовує актуальність роботи, чітко визначає її мету, об'єкт, предмет, окреслює коло завдань,

хронологічні й географічні межі, вказує на наукову новизну та практичне значення.

У дисертації привертає увагу ретельне опрацювання джерел, про що свідчить її перший розділ «Історіографія, джерела та методологія дослідження», що є ознакою не тільки добросовісності авторки, а й про вмінням синтезувати досягнення попередників і виходити на осмислення недостатньо вивчених питань. У п. 1.1. дисерантка виокремлює три основні історіографічні періоди: 1) дореволюційний – до 1917 р.; 2) радянський – до 1991 р.; 3) сучасний – після 1991 р. Справедливо відзначено, що найбільш плідним виявився сучасний період, який характеризується передусім підвищеною увагою науковців до вивчення колекціонерських ініціатив В. В. Тарновського-молодшого, історії заснування Музею українських старожитностей у Чернігові, але ці оглядові роботи не були конкретним результатом висвітлення життєдіяльності діяча (с. 16). Відтак, обґрутованим виглядає висновок А. С. Клепак про те, що громадська та меценатська діяльність В. В. Тарновського-молодшого в Україні отримала фрагментарний опис, а тому дисертаційна робота є своєчасною та необхідною. Варто також відзначити, що здобувачка ретельно проаналізувала історіографічні праці зазначених періодів і визначила місце свого дослідження серед них (с. 22–23).

Переконливою перевагою наукової роботи є репрезентативність її джерельної бази (п. 1.2.) та синтез різноманітних джерел, які А. С. Клепак поділила за способом кодування та відтворення інформації на письмові, речові та зображенальні. Писемні джерела були класифіковані наступним чином: законодавчі акти та діловодна документація; описово-статистичні матеріали; епістолярій; джерела особового походження (мемуари, щоденники, спогади). Наголосимо також на тому, що дисеранткою було залучено документи з 22 фондів центральних й обласних архівів України,

що дало можливість розкрити тему з достатньою фактографічною насиченістю й аргументованою доказовістю.

Здебільшого епістолярні джерела використовувались здобувачкою під час реконструкції основних віх біографії діяча, визначення системи його життєвих орієнтирів, характеристики його оточення. Справедливим є твердження А. С. Клепак, що значною інформативною вагою вирізнялись журнали засідань Борзнянського і Ніжинського повітових земських зібрань, які дали можливість детально висвітлити подвижницьку роботу В. В. Тарновського-молодшого у виборних інституціях. Своєрідною складовою джерельної бази стали речові та зображенальні групи джерел, які уточнили художньо-естетичні смаки громадського діяча, висвітлили його внесок у справі збереження історико-культурної спадщини українського народу.

Другий розділ роботи «В. В. Тарновський-молодший як особистість і громадський діяч», розбитий на три підрозділи, присвячений реконструкції біографії В. В. Тарновського-молодшого, процесу формування його світогляду, життєвих орієнтирів, громадських позицій, роботі у громадських та державних установах. Здобувачкою у п. 2.1. вперше введено до наукового обігу інформацію, яка допомагає ретельно студіювати біографію діяча, а також стверджувати про визначальний вплив національно-аристократичного походження, родинного оточення, станової освіти у формуванні його світогляду та громадських переконань (с. 36–48). У ході роботи над дисертациєю А. С. Клепак вдалося чітко окреслити «мережу» контактів мецената (п. 2.2.), до якої входили О. М. Лазаревський, М. Ф. Біляшівський, Д. І. Яворницький, М. І. Костомаров, подружжя Кулішів, Т. Г. Шевченко, І. Ю. Рєпін, В. П. Горленко, К. М. Скаржинська, М. В. Шугуров, М. І. Драгомиров, І. І. Петрункевич та багато інших. Аналіз інтелектуального середовища В. В. Тарновського-молодшого дозволив здобувачці дійти висновку, що характер взаємовідносин діяча з

прогресивною громадськістю та представниками суспільної думки був різним, і залежав від ряду факторів: поведінки та вчинків В. В. Тарновського-молодшого (с. 64), художньо-естетичних смаків мецената (с. 74–80), родинних традицій (с. 50–51, 62), колекціонерських захоплень діяча (с. 49, 55, 63–64, 66–69) тощо. Дисертанткою було вперше введено до наукового обігу інформацію, яка допомагає з'ясувати роботу діяча в виборних представницьких інституціях Борзнянського та Ніжинського повітів Чернігівської губернії

У третьому розділі «Меценатська діяльність В. В. Тарновського-молодшого», який складається з двох підрозділів, А. С. Клепак розглянула напрями добroчинства діяча, справедливо виокремивши п'ять основних: 1) підтримка громадських організацій, просвітницьких товариств, мистецьких навчальних закладів, журналів, бібліотек, музеїв; 2) збереження пам'яток архітектури і мистецтва; 3) сприяння доступу населення до культурних цінностей; 4) підтримка професійної діяльності українських вчених, митців, інших представників творчої інтелігенції другої половини XIX ст.; 5) сприяння розвитку видавничої справи. З огляду на вищесказане, аргументованою видається теза здобувачки, що реалізація цих добroчинних справ стала безпосереднім свідченням прагнення діяча зберегти й примножити історико-культурну спадщину українського народу (с. 123–124).

При вивченні меценатської діяльності В. В. Тарновського-молодшого А. С. Клепак звертає увагу на те, що ця сфера була тісно пов'язана з колекціонерськими захопленнями громадського діяча. Тому музейні практики добroчинця розглядаються в контексті формування його унікальної колекції українських старожитностей з відповідними періодами (1) 1850-і – 1860-і pp.; 2) 1870-і – 1889 pp.; 3) 1890-і – 1899 pp.) з чітко окресленими характерними рисами.

Підсумки дослідження є цілком вмотивованими, виваженими, носять конструктивний характер і показують значимість проведеної роботи. Достовірність отриманих наукових результатів забезпечена, з одного боку, залученням великої кількості опублікованих та архівних джерел, а з іншого їх критичним підбором і аналізом.

Висновки, зроблені авторкою, свідчать про те, що вдалося розв'язати широке коло завдань поставлених у роботі, що сприятиме подальшому розвитку наукових досліджень означеної проблематики в історичній науці.

Основні положення роботи здобули належну апробацію на міжнародних, всеукраїнський і регіональних науково-практичних конференціях, викладені в достатньо значимо обсязі фахових статей, список яких, наведений в анотації, списку використаних джерел і літератури, авторефераті.

Як позитивну рису дисертаційної роботи, слід відзначити чіткий, доступний стиль викладу матеріалу. Після основного тексту подано загальні висновки, які логічно випливають із аналізу фактичного матеріалу. Вони відповідають меті й завданням, які поставила перед собою дослідниця.

Автореферат дисертації у повній мірі розкриває основні позиції дослідження, структурно відповідає її складовим, належно оформленний.

Відзначаючи позитивні сторони роботи А. С. Клепак, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження й побажання:

- бракує авторської уваги до праць західної історіографії, аналіз яких якісно доповнив би й так досить ґрунтовне дослідження здобувачки;
- варто було ретельніше підійти до аналізу господарської діяльності В. В. Тарновського-молодшого;
- на нашу думку, діяльність мецената як почесного члена наукових товариств, громадських організацій, – головним чином, Київського товариства старожитностей і мистецтв, Чернігівської губернської

вченої архівної комісії, – не знайшла розгорнутої розробки. Втім, очевидь, це може бути завданням на майбутнє.

У цілому висловлені зауваження не впливають суттєво на загальну високу оцінку представленої до захисту дисертаційної роботи.

За своїм змістовним наповненням, структурою, новизною, обґрунтованістю основних положень і висновків, практичним значенням дисертація «Громадська та меценатська діяльність В. В. Тарновського-молодшого в Україні (1838–1899 pp.)», подана на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук повністю відповідає вимогам п. п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затверджених Постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р., зі змінами і доповненнями згідно з Постановою КМУ № 656 від 19.08.2015 р., Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р., а її авторка, Клепак Аліна Сергіївна, заслуговує на присудження її наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Офіційний опонент

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії Центральної
та Східної Європи
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

В. М. Мордвінцев

Цідніс д.і.н., професора,
завідувача кафедри історії
Центральної та Східної Європи
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка засвідчую
Декан
Падчес І.Н.